

Демченко Володимир Миколайович,
доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету,
кандидат філологічних наук, доцент

ДУХОВНІ ЦІННОСТІ ЖИТЕЛІВ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПІЗНЬОЇ ТОПОНІМІЇ

Анотація. У статті проаналізовано систему духовних цінностей жителів Херсонщини через систему топонімів – назв сільських об'єктів.

Ключові слова: система духовних цінностей, Херсонщина, топоніми, районний центр, сільські населені пункти.

**Демченко В.Н. Духовные ценности жителей Херсонской области
сквозь призму поздней топонимии**

Аннотация. В статье проанализирована система духовных ценностей жителей Херсонщины сквозь систему топонимов – названия сельских объектов.

Ключевые слова: система духовных ценностей, Херсонщина, топонимы, районный центр, сельские населенные пункты.

**Demchenko V.M. A spiritual values of habitants of Kherson area through
prism of late toponyms**

Annotation. In the article the system of spiritual values of habitants of Kherson area is analyzed through the system of toponyms – the names of village objects.

Keywords: system of spiritual values, Kherson area, toponyms, district center, village settlements.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В Україні, як найбільш неконфліктній державі пострадянського простору, питання етнічних духовних цінностей вирішуються дуже повільно – еволюційно (тобто з «відходом» старих поколінь – носіїв попередньої культури). Тому вони є актуальними та потребують аналізу на всіх рівнях, оскільки безпосередньо стосуються змін, які повинні відбуватися в державі, що вийшла з-під тоталітарного підпорядкування [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання набуття, розвитку та провадження орієнтирів і пріоритети державного управління розглядалися переважно зарубіжними вченими (Р. Бенедикт, М. Мід, А. Інклес, Г. Хофстеде та ін.). Вітчизняні вчені ці проблеми лише констатували

(наприклад, О. Суший [2]). Російський учений В. Єфімов, розкриваючи суть концептуальної влади, порушує питання манкуртизації Росії методами інформаційної війни [3]. Ми ж намагаємося проаналізувати та зробити свій внесок у вирішення проблем етнічної ідентифікації українців [4].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. За наявності чималої кількості досліджень, які стосуються духовної складової суспільства, невирішеними залишаються кореляційні аспекти щодо називання об'єктів новоствореної держави – топонімів, антропонімів.

Формулювання цілей статті. Завданням статті ми визначаємо аналіз системи назв сільських об'єктів Херсонщини – як показника духовної культури жителів цієї південної області.

Виклад основного матеріалу дослідження. За визначенням, система соціальних норм і настанов, моральних (духовних) цінностей певного суспільства, що й становить феномен культури, з часом морально застаріває та вироджується. Визначальним же чинником цього процесу є утвердження негативних рис цієї культури. Маємо на увазі, звісно, радянську культуру, що нині є гальмівною силою в розвитку нової національної (для нашого випадку – української) культури.

Зазначимо негативні риси радянської культури, зокрема найбільш концептуальні, що виявляються саме сьогодні, коли вони є найбільш абсурдними, зважаючи на світові орієнтири. Так, тіло лідера попереднього політичного устрою, що виявив свою історичну імпотентність, але залишається в непотрібних і навіть шкідливих рудиментах, лежить непоховане і становить таким чином язичницький ідол. Православна ж Церква залишається споглядачем цього неподобства, хоча й має нині силу, здатну змінити таку ситуацію (до того ж зреагувати хоч якось на колишні жорстокі та навіть криваві заходи комуністів проти Церкви).

Аналогічним духовним парадоксом є російський гімн, який має в основі музику, що стала насправді звуковим символом радянської системи в світі.

Це прямий доказ спадкоємності влад – радянської та російської. Тобто імперський символ – двоголовий орел – отримав ще й звукову підтримку комуністичної наддержави. В українських же реаліях пріоритети взагалі незрозумілі: з одного боку, повною мірою національна символіка (щоправда, з перевернутим догори прапором), з іншого – такою ж мірою неукраїнська влада та половина населення країни.

До негативних рис відносимо і систему радянської топонімії, що залишила свій слід – одиниці, які є абсурдними на тлі декларованих державних орієнтирів. Ці топоніми нагадують імена діячів, які свого часу долучилися або й керували акціями, спрямованими проти українців як етносу та української культури як окремої в радянському масиві.

Натомість у Росії з-поміж найбільших міст країни 30 змінили свої назви (третина в цій категорії). Слушність і аргументи зрозумілі з самих назв: Свердловськ → Єкатеринбург, Горький → Нижній Новгород, Халтурін → Орлов; Молотов → Перм, Ленінград → Санкт-Петербург, Куйбішев → Самара, Калінін → Твер. Тобто містам повернено історичні назви.

При тому з-поміж середніх і малих міст назви змінила всього лише десята частина (промовистим є приклад, коли жителі м. Ульяновська проголосували проти повернення історичної назви Симбірськ).

Україні ж немає чим похвалитися в цьому плані. Ще не за власне української державності було повернено топоніми Луганськ і Маріуполь (з Ворошиловграда та Жданова). Не досить зрозуміло тоді, чим Кіров є корисніший для України (Кіровоград)? Певно тому, що не бажають повертати історичну назву Єлисаветград (у «сестринській» бо Росії старовинна В'ятка також поступається Кірову). Те ж можна сказати і про Петровського (Катеринослав → Дніпропетровськ), і про Держинського (Дніпродержинськ, Держинськ у кількох областях України і вулиці та пам'ятники по всьому південно-східному краю). Таке не можна пояснити логічно – це власне абсурд (думається, що аби ми мали як у Польщі Комісію

переслідування злочинів проти свого народу, то це прізвище було б першим для розгляду).

На території України чи не найчастіше з «революційних» топонімів зустрічається *Жовтневе* (промовистий приклад – *Жовтневе Первомайського району Харківської області*) – майже у кожній області (аналогічно – *Більшовик, Орджонікідзе, Ленінський р-н м. Харкова*). Як бачимо, що й *Первомайськ* у різних морфологічних варіаціях зустрічається, хоча як для української мови (державної!) така лексема є грубим порушенням мовних законів (коли вже прибічники того режиму такі сильні, то могли б зберегти навіки цей тотем у формі *Першотравневе*, а так порушення будь-якого закону все одно колись буде скасовано).

Для пересічної особи, що не має здатності думати аналітично, такі порушення не помітні, але вони деформують структуру мови, її принципи та традиції. Таким прикладом є топонім *Армянськ*, який повинен бути *Вірменськ*, і навіть у першому варіанті його слід варіювати як *Арм'янськ*, а також місто *Южне* Одеської області, замість *Південне*.

Що ж до Херсонської області, то серед топонімів – назв районних центрів – лише один має «революційний» характер (*Цюрупинськ* – на честь ленінського соратника Цюрупи, про якого навряд чи знають дві третини місцевих жителів). Усі інші зберігають відносно старі назви, серед яких найбільше прозорих за семантикою українських топонімів (*Берислав, Білозерка, Велика Олександрівка, Велика Лепетиха, Верхній Рогачик, Високопілля, Гола Пристань, Горностаївка, Іванівка, Нижні Сірогози, Нововоронцовка, Новотроїцьк, Чаплинка*), два зберігають татарську етимологію (*Генічеськ, Каланчак*) і два присвячені особам, які брали участь у становленні цих населених пунктів (*Каховка та Скадовськ*). Так що лише першу аналізовану назву можна було б змінити на відомий у світі топонім *Олешки*.

Ми проаналізували 405 топонімів – назв сіл і селищ Херсонської області – і визначили, що лише кожний восьмий із них є політизованим (найколеритніші – *Володимиро-Іллінка, Карло-Марксієвське, Комісарівка, Шлях Незаможника, Новий Етап*). Це кількісно найменша категорія назв, а найбільшою є група нейтральних (*Бабине, Барвінок, Біленьке, Вільна Дружина, Лазурне*) – їх половина.

Ще дві категорії таких топонімів виявляють однакову частку – близько однієї п'ятої. Це відіменні назви (*Андріївка, Гаврилівка, Катеринівка, Мар'їне, Ольгівка* тощо) та такі, що мають в основі історичні чи географічні апелятиви (*Біла Криниця, Асканія-Нова, Запорізьке, Новий Азов, Перекоп, Новоберислав* тощо).

Можна помітити, що іншомовні апелятиви майже не зустрічаються. Зрозуміло, що на території Херсонщини колись були й турецько-татарські топоніми (ті ж *Кизи-Кермен, Тягин, Іслам-Кермен*), але нині фіксуються лише похідні форми типу Каїри, Бехтери (або ж єврейська Сейдеминуха, німецька Костирка, чеська Ярошик), при тому ще й від іншомовних імен – татарських (*Кочубеєвка*), єврейських (*Рози Люксембург*), німецьких (*Тельмана*), молдовських (*Фрунзе*).

Висновки з даного дослідження. Зрештою можна зробити висновок, що топонімія Херсонщини виявляє та завжди виявляла український характер. Це здебільшого старовинні назви козацьких поселень (до 18 століття – *Гола Пристань, Збур'ївка, Кам'янка*) і переселенських громад (після 18 століття – *Копані, Новомиколаївка, Новоберислав, Чалбаси*) та деякі радянські назви, що передають атмосферу тієї епохи (*Партизани, Індустріальне, Комунарівка, Більшовик*). У цілому все ж таки це власне українські топоніми – і за формою (*Білоусове, Долинське, Бабенівка Перша, Діброва, Велетенське*), і за змістом (*Дніпровське, Біла Криниця, Нова Зоря, Гончарне*).

Перспективи подальших розвідок. У подальшому плануємо проаналізувати ситуацію у сфері антропонімії України як корелят розвитку системи духовних цінностей українців.

Список використаних джерел

1. Людина в сфері гуманітарного пізнання. – К.: Український Центр духовної культури. – 1998. – 408 с.
2. Суший О. Культурний код – домінанта ідентитету та чинник розбудови національної державності / Суший О. // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : [збірник наукових праць]. – Вип. 1(6). – Херсон: «Олді-плюс», 2012. – С. 207-211.
3. Ефимов В.А. «Концептуальна власть»: Общественная инициатива / Ефимов В.А. – Санкт-Петербург, 2003. – 76 с.
4. Демченко В.М. Трансформація цивілізаційних орієнтирів у сучасній Українській державі / Демченко В.М. // Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком : [мат-ли VI Регіональної науково-практичної конференції]. – Дніпропетровськ, 2012. – С. 373-375.